

امثال و حکم مشنوی

جلد اول

ناہید عبقری

انتشارات بانگ نی

مشهد ۱۳۹۷

فهرست مندرجات

صفحه

۷	پیشگفتار
۹	آ
۶۰	ا
۱۲۸	ب
۱۶۷	پ
۱۸۸	ت
۲۱۰	ج
۲۲۶	چ
۲۷۱	ح
۲۸۲	خ
۳۰۳	د
۳۳۲	ذ
۳۳۶	ر
۳۴۸	ز
۳۶۴	س
۳۷۸	ش
۳۹۲	ص
۴۰۰	ض
۴۰۱	ط
۴۰۵	ظ
۴۰۹	ع
۴۲۹	غ

۴۳۳		ف
۴۳۶		ق
۴۴۵		ک
۴۶۸		گ
۵۲۵		ل
۵۳۲		م
۵۸۴		ن
۶۰۲		و
۶۱۱		ز
۶۵۴		ح
۱۱۴۶		فهرست اسلام
۱۱۹۹		منابع و مأخذ

www.ketab.ir

پیشگفتار

«زبان و ادبیات» در کهن سرزمین ما ایران، به برکت بستی از تمدن باستانی و فرهنگ پربار آن به بالندگی درخشان و تابناکی رسیده که شاخص برجسته‌ای در معرفی چیستی هویت ملی، تاریخی، دینی، سیاسی و اجتماعی این ملت شده است. بخش گسترده‌ای از «ادب» که بسیار تأثیرگذار نیز هست، به «ادبیات عامه» یا «ادبیات شفاهی» اختصاص می‌یابد که به آن «فولکلور» نیز گفته می‌شود و مجموعه‌ای از عمیق‌ترین باورها، معتقدات، جهان‌بینی، آداب و رسوم و نشان ذوق و قریحه، طرز تفکر و تصور عام خلق است که از طریق نسل‌به‌نسل روزمره از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و بقا یافته است و در همین راستا بخشی از آن در سگانه‌ی تاریخ اسیر غبار زمان گشته و به دست فراموشی سپرده شده است. سخنان موزونی که بدین ترتیب در حفظ فرهنگ عام ماندگار شده، به سبب «لطف و جاذبه» و «ذوق و قریحه» برای تنبه و تربیت خلق در افراشته‌ای خاص جاری است و غالباً به امداد «هزل و طنز»، نقش بیدارکننده‌ای را در جهت حفظ و بهای «اخلاق و خصال پسندیده» بر عهده دارد، همچنین وظیفه‌ی ترغیب به تحمل دشواری‌ها و درک وظایف فرد و جامعه را در تقابل با ستمگران و فرومایگان بر عهده داشته است و بدین مناسبت همواره بزرگان ادب و عرفان مشتاق آن بوده‌اند که با استفاده از این سخنان کوتاه و ژرف بر جذابیت و تأثیرگذاری تعالیم خود تکیه نمایند. یکی از این بزرگان که از «هزل و طنز» و «سخنان نغز کوتاه» بهره‌جسته و به حلاوت سخن افزوده است، «لالا حلال‌الدین محمد بلخی» است که در «مثنوی»، کتاب تعلیمی مکتب عرفانی او، این ظرایف و لطایف را به سنی کلام سحرانگیز وی می‌بینیم.

این کتاب که از عنوان «امثال و حکم مثنوی» برخوردار است، همچنان که از نام آن بر می‌آید، شامل مثل‌ها، سخنان حکیمانه، احادیث، اخبار و روایات متعددی است که در مثنوی بدان اشارتی رفته و همچنین در بر دارنده‌ی آیات شریفه‌ای از قرآن کریم است که بعضی از آیات مثنوی را ناظر بدان می‌یابیم؛ لذا این کتاب معظم در دو مجلد «امثال مثنوی» و «حکم مثنوی» تنظیم شده است. همان طور که خواننده آگاه می‌داند، منظومه‌ی عظیم مثنوی حماسه‌ای از چالش «عقل» و «نفس» در عرصه‌ی ضمیر آدمی است و بالغ بر بیست و پنج هزار و ششصد و هفتاد و اندی بیت است که هدف از تقریر آن تعلیم خودشناسی

و هستی‌شناسی است که در لابه‌لای حدود دویست و شصت قصه کوتاه و بلند مجال حضور یافت است. ما در تدوین و تنظیم این کتاب کوشیده‌ایم تا «مَثَل‌ها» و «سخنان حکیمانه»ای را که در ابیات مختلف «مثنوی معنوی» گاه با اندک تغییری آمده است، بیابیم و خود مَثَل را به نحوی که در افواه به عنوان مَثَل شناخته شده است به انضمام روایت کوتاهی از قصه‌ای که مَثَل مورد نظر در آن به کار رفته است، بیاوریم و برخی نظایر را که در اشعار یا کلام سایر سرایندگان و گویندگان دیده می‌شود، ذکر کنیم.

از آنجا که قرآن کریم و احادیث دو چشمه فیاض مثنوی‌اند، ابیاتی را که در بر دارنده اشارات و مضامین قرآنی، احادیث و روایت بوده‌اند، آورده‌ایم و بر آن بودیم که نظایری از کلام عارفان و شاعران را نیز به آن اضافه کنیم تا خواننده محترم در مقام مقایسه ضمنی دریابد که دیگر گویندگان سخن نیز به سبب احکام سخن بر این نهج رفته‌اند.

همچنین در جهت ریشه‌یابی هر یک از «امثال ساینده» که کاری بس دشوار و فرساینده است نیز بنا جدّ و جهدی مسرّک سیدیم تا از پس غبار سالیانی دراز و در میان برگ‌های مختلف کتاب‌ها، نشانی از اولین گویندگان بیابیم. هر - که موفق شدیم و مأخذ یافته شده را معتبر دانستیم، منبع را که غالباً بسیار جذاب می‌نمود و ذکر آن می‌توانست برای خوانندگان خوشایند باشد، آورده‌ایم.

نکته دیگر آنکه: بعضی از ابیات مثنوی - که منضمّن نکات عرفانی و تعلیمی ویژه هستند و گاه بر زبان ادیبان جاری‌اند، نیز به عنوان «ذخای زبانی ادب فارسی» نقل کردیم و برخی نظایر را بر آن افزودیم، هر چند که در لابه‌لای ابیات عدیده «مثنوی معنوی» که عموماً شأن خاصی دارند، گزینش و تفکیک آن کار آسانی نبود.

در خاتمه از همکاران شایسته‌ام خانم عفت‌السادات شهبازی کارشناس ادبیات فارسی در جست و جوی ابیات و روخوانی متن، خانم مهندس نسیم نیک‌پور در روخوانی متن و طراحی جلد، خانم فائزه شهبازی پور کارشناس ارشد ادبیات که بارها و با جدّیت تام، تمام متن را با دقت و تیرقابل وصف خواندند و در ویرایش آن و پیراستن از کمی و کاستی‌ها کوشیدند، سپاس قلبی دارم. همچنین از خانم ملیحه شرقی کارشناس ادبیات که برخی از امور دشوار کار، یعنی تنظیم اولیه ابیات و روخوانی متن را بر عهده داشتند و دیگر همکاران صمیمی‌ام، که با نهایت جدّیت و صمیمیت در انجام امور محوله رنج‌ها برده‌اند تا این گنجینه آراسته و پیراسته شود، سپاسگزارم.